

МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено проблеми розвитку та соціалізації особистості на сучасному етапі становлення національного суспільства. З'ясовано роль мистецтва у процесі становлення гармонійної особистості. Доведено, що мистецтво сьогодні стає одним із засобів самореалізації особистості та способом вирішення життєвих труднощів сучасної людини. Його роль у вихованні молодого покоління неухильно зростає, оскільки протидіяти явищам бездуховності, аморальності можна лише шляхом формування усвідомлення важливості та пріоритету загальнолюдських цінностей, вдосконалення творчого потенціалу, прагнення до пізнання.

Метою статті є обґрунтування впливу мистецтва на формування гармонійної особистості як фактора її соціалізації. Доведено, що вплив мистецтва на формування гармонійної особистості як фактора її соціалізації залежить від вікових особливостей, психічного стану, провідного типу художньо-естетичної діяльності людини. Основу спілкування з мистецтвом становлять важливі психологічні механізми процесу сприймання, пов'язані з діалектичним характером взаємодії індивідуально-емоційного розвитку особистості, рівнем її інтелектуального та культурного розвитку, художньо-естетичного та життєвого досвіду.

З'ясовано, що значення мистецтва як фактора гармонійного розвитку та соціалізації особистості полягає в морально-естетичному характері його впливу: емоційний зміст твору стає стимулом для формування та вияву почуттів, емоційним фоном життя та діяльності людини. Спілкування з мистецтвом активізує емоції, думки, ціннісне світосприймання людини, викликає асоціації, які мали місце в її особистому житті, почуття та переживання.

Ключові слова: особистість, суспільство, мистецтво, духовність, виховання.

Елена Левицкая. Искусство как средство гармоничного развития и социализации личности

В статье освещены проблемы развития и социализации личности на современном этапе становления национального общества. Выяснена роль искусства в процессе становления гармоничной личности. Доказано, что искусство сегодня становится одним из средств самореализации личности и способом решения жизненных трудностей современного человека. Его роль в воспитании подрастающего поколения неуклонно растет, поскольку противодействовать явлениям бездуховности, безнравственности можно только путем формирования осознания важности и приоритета общечеловеческих ценностей, совершенствования творческого потенциала, стремления к познанию.

Целью статьи является обоснование влияния искусства на формирование гармоничной личности как фактора ее социализации. Доказано, что воздействие искусства на формирование гармоничной личности как фактора ее социализации зависит от возрастных особенностей, психического состояния, ведущего типа художественно-эстетической деятельности человека. Основу общения с искусством составляют важные психологические

механізми процесу сприйняття, пов'язані з діалектичним характером взаємодії індивідуально-емоціонального розвитку особистості, рівнем її інтелектуального та культурного розвитку, художественно-естетического та життєвого досвіду.

Установлено, що значення мистецтва як фактора гармонічного розвитку та соціалізації особистості складається в морально-естетическому характері його впливу: емоціональний зміст творіння стає стимулом для формування та проявлення почуттів, емоціональним фоном життя та діяльності людини. Комунікація з мистецтвом активізує емоції, думки, ціннісне світосприйняття людини, викликає асоціації, які мали місце в її особистому житті, почуття та переживання.

Ключові слова: особистість, суспільство, мистецтво, духовність, виховання.

Olena Levits'ka. Arts as a harmonial development and personal socialization

The article deals with the problems of development and socialization of the individual at the present stage of formation of national society. The role of art in the process of becoming a harmonious personality has been clarified. It is proved that art for today becomes one of the means of self-realization of the individual and a way of solving the life difficulties of the modern man. Its role in the upbringing of the younger generation is steadily increasing, since it is possible to counteract the phenomena of spirituality, immorality only by forming awareness of the importance and priority of human values, improving creative potential, striving for cognition.

The purpose of the article is to substantiate the influence of art on the formation of a harmonious personality as a factor of its socialization. The objectives of the article are: analysis of the concept of «harmonious development of personality», the definition of types of education and their impact on personality development, explaining the importance of art in the life of the individual, its development and socialization.

Much attention is paid to the spiritual growth of a person, the formation of high aesthetic tastes and preferences in harmonious education. The cultural environment, enriched by the life-giving atmosphere of a human-centred socio-cultural experience, is capable of fostering a person's desire for self-fulfilment, forming a sense of social responsibility, critical thinking skills.

It is proved that the influence of art on the formation of a harmonious personality as a factor of its socialization depends on age characteristics, mental state, and the leading type of artistic and aesthetic activity of man. The basis of communication with art is important psychological mechanisms of the process of perception, related to the dialectical nature of the interaction of individual-emotional development of the individual, the level of his intellectual and cultural development, artistic and aesthetic and life experience.

It has been found that the importance of art as a factor of harmonious development and socialization of personality lies in the moral and aesthetic nature of its influence: the emotional content of the work becomes an incentive for the formation and expression of feelings, emotional background of life and human activity. Communication with art activates emotions, thoughts, values of the world, invokes associations that took place in her personal life, feelings and experiences.

Key words: personality, society, art, spirituality, education.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Історія розвитку людства свідчить про важливе значення мистецтва у суспільному житті в цілому та в процесі формування особистості зокрема. Феномен мистецтва споконвіків розглядали як специфічний спосіб пізнання навколишнього світу, який крізь призму духовності сприяв зціленню та «очищенню» людського єства.

Зважаючи на те, що сьогодні молоде покоління стикається з численними факторами, які негативно впливають на процес становлення, виховання та соціалізації особистості, особливо гостро постає проблема активізації етично-моральних норм суспільства, заохочення

молоді до вивчення багатограних можливостей мистецтва, що сприятиме гармонійному формуванню особистості. Саме спілкування з мистецтвом допомагає розкрити внутрішній світ людини, розвинути творче сприйняття нею дійсності, визначити життєві цінності та пріоритети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми взаємозв'язку особистості з мистецтвом знаходимо ще у філософських поглядах Платона. Роздуми про сутність мистецтва на філософському рівні з'являються близько XVII-XVIII століть, у вченнях С. Пуфендорфа, Дж. Віко, К. Гельвеція, Б. Франкліна, І. Гердера, І. Канта.

Означену проблему вивчали Й. Фіхте, А. Шопенгауер, Ф. Шеллінг, В. Фереро, Л. Виготський, В. Сухомлинський, В. Соловйов тощо.

Багатозначність поняття «мистецтво» відзначають й автори монографій, присвячених проблемам загальної теорії мистецтва (М. де Серто, К. Дженкс, П. Гуревич, Б. Єрасов, Л. Коган, Ю. Яковець тощо).

Мистецтвознавчі дослідження здійснювалися також у роботах Є. Боголюбової, О. Ханової, Л. Кертмана, Є. Вавіліна, В. Фофанова і М. Ешича.

Значення мистецтва та рівень його художнього впливу на особистість, її внутрішній світ та світосприйняття проявляється в усіх напрямках соціальної діяльності людини. Відомий психолог та педагог XX століття Л. Виготський зауважував, що мистецтво залучає до соціального життя особистості всі складники її єства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для сучасної людини мистецтво є одним із засобів, який допомагає особистості реалізуватися в соціальному середовищі, вирішувати ті чи інші життєві ситуації, долати труднощі. Зростає роль мистецтва й у вихованні молодого покоління, сприяючи формуванню системи загальнолюдських цінностей водночас із протидією бездуховності та аморальності, які часто можна спостерігати в сучасному соціумі. Звичайно, як доводить історія, проблема впливу мистецтва на особистість не нова і досліджувалася протягом усієї історії людства, починаючи з часів античності. Проте соціальні зміни, що відбуваються в сучасному світі, вимагають від кожного з нас переосмислення, переоцінки соціального значення мистецтва.

Мета статті. Отже, мета статті полягає у визначенні ролі та впливу мистецтва на гармонійний розвиток і соціалізацію особистості.

Завданнями статті є: характеристика понять «гармонія», «естетика», «естетичне виховання» як філософсько-естетичних категорій, аналіз складових гармонійного розвитку особистості, визначення значення мистецтва в системі навчально-виховних заходів гармонійного розвитку та соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гармонія (гр. *harmonia* – співзвуччя, згода, протилежне хаосу, дисгармонії) – філософсько-естетична категорія, що визначає високий рівень впорядкованості, взаємовідповідність різного у складі цілого, яке відповідає естетичним критеріям досконалості та краси. Гармонія вважається якісною характеристикою змісту естетичного ідеалу, вона є вищою метою суспільного розвитку – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості. Отже, гармонія в розвитку особистості – це єдність духовного багатства, моральної чистоти, фізичної досконалості. Складовою гармонійного виховання і розвитку особистості є фізичне виховання, зміцнення сил і здоров'я людини, вироблення правильної постави і санітарно-гігієнічної культури. Без міцного здоров'я і фізичного загартування людина втрачає працездатність, не здатна проявляти вольові якості, переборювати труднощі [1, с. 335].

Важливою проблемою в процесі гармонійного розвитку особистості вважають розумове виховання. Завдяки йому людина виділилася із тваринного світу як суспільна істота,

створила всі багатства не лише матеріальної, але й духовної культури і забезпечила безперервний соціально-економічний прогрес. Ось чому оволодіння знаннями, удосконалення мислення, пам'яті повинно виступати серцевиною всебічного та гармонійного розвитку особистості.

Технічне навчання – не менш важлива складова частина гармонійного розвитку. Вивчення людиною сучасних досягнень науки і техніки, в тому числі й побутової, оволодіння вміннями і навичками праці допоможе працювати в різних галузях народного господарства, жити в сучасному суспільстві, всі сфери якого заповнені новою складною технікою.

Велика увага у гармонійному вихованні приділяється духовному зростанню людини, формуванню в неї високих естетичних смаків та уподобань. Найважливішою складовою естетичного виховання є виховання художнє, тобто таке, що використовує виховний вплив мистецтва, вчить належно сприймати і оцінювати художні досягнення. Естетичне виховання робить людину повноцінним учасником художнього життя суспільства, якщо не митцем, то слухачем, глядачем, читачем, здатним сприймати твори мистецтва в усьому обсязі їх змісту і досконалості форми. Естетика, естетичне виховання допомагають людині розрізняти добро і зло, смішне і потворне, гідне наслідування і гідне презирства [5, с. 28].

Естетичне виховання передбачає реалізацію різноманітних заходів, спрямованих на вироблення в особистості системи цінностей та естетичного ставлення до навколишнього світу. При цьому йдеться про формування смаку, естетичних ідеалів, здатності людини співпереживати, жити за законами краси, творчо перетворюючи засоби, що її оточують, на мистецькі цінності. Естетичне виховання передбачає також тісну взаємодію з таким напрямом виховання, як моральне, оскільки посилює формування таких якостей особистості, як добросовісність, позитивізм, терпимість тощо. Якщо йдеться про гармонійно розвинену особистість, важливо враховувати, що естетичне виховання передбачає низку основних і додаткових цілей та стає важливим стимулом діяльності особистості. При цьому йдеться про моральну красу, яка сприяє формуванню привабливості особистості та її здатності позитивно впливати на оточення; красу праці, яка полегшує процес трудової діяльності та робить його приємним; красу громадянської поведінки, яка надає особистості вагомої значущості в суспільстві тощо. У результаті цілеспрямованого естетико-виховного впливу на особистість відбувається формування естетичного сприйняття суспільних явищ в усіх сферах життя людини, що сприяє творчому баченню та вирішенню питань, які виникають у процесі життєдіяльності. Отже, як бачимо, усі складові процесу виховання (зокрема, моральна, трудова, інтелектуальна, естетична тощо) впливають на особистість комплексно, органічно доповнюючи одна одну [3, с. 48].

Досить тісно естетичне виховання пов'язане з культурним життям народу, оскільки відображає культурний розвиток нації, національних традицій в історичному контексті, а також впливає на створення нових духовно-культурних цінностей. Відтак, посилюється інтерес молоді до творів мистецтва в цілому та народного зокрема, історичних національно-культурних пам'яток, звичаїв й обрядів.

Відомо, що духовна культура має вагомий вплив на різні сфери життя та діяльності особистості, на її потреби та відносини в соціумі. При цьому такі складові культури, як художньо-естетична, інтелектуальна, екологічна, політико-правова стають невід'ємними компонентами соціалізації особистості.

Духовний розвиток особистості вважають показником рівня розвитку стосунків людей у соціумі. Саме духовність сприяє формуванню в особистості потреби жити за законами краси, відповідно до життєвих ідеалів, які побутують у суспільстві. За умови збагачення суспільного середовища системою загальнолюдських цінностей, соціально-культурним до-

свідом, відбуватиметься активне, цілеспрямоване, свідоме виховання особистості, яке сприятиме її творчій, соціальній, професійній самореалізації, виробленню відповідальності за власні вчинки. Відтак формуватиметься повага особистості до загальнолюдських цінностей, національних матеріально-духовних надбань людства.

Спілкування з мистецтвом здійснюється відповідно до певних психологічних механізмів сприймання. Йдеться, насамперед, про індивідуальний розвиток особистості, її емоційність, інтелектуальний, культурний розвиток, життєвий досвід індивіда. Усі означені характеристики впливають на сприйняття особистістю творів мистецтва, на їхнє творче застосування. При цьому відбувається формування емоцій та почуттів людини, взаємодія її свідомості та інтуїтивної чуттєвості, що дозволяє емоційно глибоко сприймати мистецтво [2, с. 179].

Гармонійний розвиток особистості в процесі сприймання творів мистецтва відбувається через співтворчість та співпереживання, в процесі чого відбувається активізація емоційної та інтелектуальної сфер свідомості людини, її уяви, мислення, емоційного інтелекту тощо [2, с. 184].

На процес формування гармонійної особистості, на рівень її соціалізації впливають великою мірою такі фактори, як вікові та психологічні особливості, а також тип зайнятості, рівень художньо-естетичної діяльності людини. Зокрема, молодший шкільний вік психологи визначають як вік активного набуття емпіричного досвіду, формування емоційно-чуттєвого ставлення до світу, довкілля. Духовний рівень світовідчуття формується у цей віковий період на основі активізації емоцій та почуттів дитини.

Для дітей середнього шкільного віку характерними є яскраві прояви предметно-образної інтерпретації, яка поступово починає домінувати над емоційним сприйняттям. Починає активно здійснюватися моральне формування особистості, за рахунок чого відбувається процес соціалізації особистості у відповідний віковий період.

Підлітковий вік, як особливий з точки зору фізіології та соціалізації людини, характеризується особливим підходом до мистецтва. Важливого значення підлітки надають внутрішньому стану людини, емоційному забарвленню спілкування з однолітками. Спостерігається активізація процесів самопізнання, визначення власних морально-естетичних поглядів, переконань, суджень, відбувається переосмислення життєвих принципів та цінностей, а також норм поведінки в соціумі [6, с. 19]. Спостерігається активна популяризація масового мистецтва серед молоді, що пояснюється прагненням до самоствердження молодого покоління, визначенням свого «Я» на протигагу старшому поколінню з його, як вважає молодь, «застарілим» світосприйняттям. Оскільки «масова культура» легка для сприйняття, доступна для розуміння широким колом людей, не потребує ґрунтовної наукової, теоретичної чи професійної підготовки, вона легко й швидко завойовує прихильників серед численних верств населення різних вікових категорій.

Попри те, що проблема впливу мистецтва на людину, її свідомість, стиль життя, ставлення до соціального середовища в цілому не є принципово новою для науки, сьогодні, зважаючи на особливості сучасного суспільного життя, усі соціокультурні зміни, що відбуваються, постає необхідність переоцінки питання впливу мистецтва на формування особистості, її соціалізацію. Мистецтво має систему специфічних засобів впливу на особистість, відсутні яких немає в інших формах людської свідомості та в будь-якій іншій сфері життєдіяльності людини. При цьому вплив мистецтва на свідомість, почуття, розум особистості є незримим, непомітним, хоч і неперервним [4, с. 49].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, значення мистецтва як фактора гармонійного розвитку та соціалізації молоді полягає, насамперед, в його

широкоаспектному впливові на особистість. Відтак, почуття особистості, її емоційний фон, життєві цінності, смаки, переконання тощо формуються під впливом сприйняття творів мистецтва. Знайомство зі світовою культурно-мистецькою спадщиною активізує ціннісне сприйняття дійсності. Сьогодні в усьому світі спостерігаємо посилення уваги до формування засобами мистецтва гармонійно розвиненої особистості. У нашій країні активно створюються численні мистецькі центри дозвілля, школи мистецтв тощо. Це свідчить про необхідність збереження та примноження мистецької спадщини, що є підґрунтям загальнонародної системи всебічного розвитку сучасної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Зверєва І.Д., Безпалько О.В., Янкович О.І., Бондаренко З.П., Лях Т.Л. Соціальна робота в Україні: Навчальний посібник. Луган. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка; Християнський дитячий фонд. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: ДЦССМ, 2004. 256 с.
3. Земпер Г. Практическая эстетика. М.: Искусство, 1970. 320 с.
4. Кузнєцова Т.В., Петрушенко Ю.М., Євтушенко О.М. Комунікаційні технології формування соціальних імперативів громадянського суспільства в Україні: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2015. 320 с.
5. Левчук Л.Т., Кучерюк Д.Ю., Панченко В.І. Естетика: Підручник. Київ: Вища шк., 1997. 399 с.
6. Яновський М.І. Психологічний вплив мистецтва на людину. Практична психологія та соціальна робота. 2005. № 4. С. 19–22.

REFERENCES

1. Busel V.T. (2005). Vely`ky`j tлумachny`j slovny`k suchasnoyi ukrayins`koyi movy` [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv, Irpin`: Perun [in Ukrainian].
2. Zvyeryeva I.D., Bezpalko O.V., Yankovy`ch O.I., Bondarenko Z.P., Lyax T.L. (2004). Social`na robota v Ukrayini: Navchal`ny`j posibny`k [Social work in Ukraine]. Lugan. derzh. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka; Xry`sty`yans`ky`j dy`tyachy`j fond. 2-ge vy`d., pererob. i dop. K.: DCzSSM [in Ukrainian].
3. Zemper G. (1970). Prakticheskaja jestetika [Practical aesthetics]. M.: Iskusstvo [in Russian].
4. Kuznyeczova T.V., Petrushenko Yu.M., Yevtushenko O.M. (2015). Komunikacijni texnologiyi formuvannya social`ny`x imperaty`viv gromadyans`kogo suspil`stva v Ukrayini [Communication technologies for the formation of social imperatives of civil society in Ukraine]. [monografiya]. Sumy`: Sums`ky`j derzhavny`j universy`tet [in Ukrainian].
5. Levchuk L.T., Kucheryuk D.Yu., Panchenko V.I. (1997). Estety`ka: Pidruchny`k [Aesthetics]. Kyiv: Vy`shha shk. [in Ukrainian].
6. Yanovs`ky`j M. I. (2005). Psy`xologichny`j vply`v my`stecztva na lyudy`nu [Psychological impact of art on man]. Prakty`chna psy`xologiya ta social`na robota. # 4. S. 19–22 [in Ukrainian].